

ทวาราวดี

รศ. วรดิษฐ์ก์ บุญยสุรัตน์

ที่มาของทวารวดี

- ทวารวดีเป็นชื่อที่นักประวัติศาสตร์ชาวต่างประเทศเริ่มใช้เรียกชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

โดยสันนิษฐานจากชื่ออาณาจักรที่ปรากฏในเอกสารจีนโบราณ คือ

โถ-โล-โป-ตี้ (To-Lo-Po-Ti)

- ตั้งอยู่ระหว่างรัฐศรีเกษตร(พม่า) และรัฐอีสานปุระ(กัมพูชา)

- มีการค้นพบเหรียญเงินจารึกภาษาสันสกฤต

ศรีทวารวดี ศวรปุณณะ

แปลว่า บุญกุศลของพระราชาแห่งศรีทวารวดี

ทำให้นักประวัติศาสตร์เชื่อว่า ทวารวดีเป็นรัฐที่มีอยู่จริงและมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมมาแต่โบราณ ก่อนการก่อตั้งกรุงศรีอยุธยา

เมืองหลวงของรัฐทวารวดีอยู่ที่ไหน

- ปัจจุบันยังไม่พบหลักฐานอื่นเพิ่มเติมชี้ชัดว่าเมืองหลวงของรัฐทวารวดีอยู่ที่ไหน และมีอาณาเขตกว้างขวางเพียงใด
- ดังนั้นปัจจุบันทวารวดีจึงเป็นคำที่ใช้เรียกลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมพุทธศาสนา ซึ่งแผ่จากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาไปยังภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 (พ.ศ.1100-1500)

จารึก

กลุ่มที่เก่าที่สุดในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ไม่เกินไปกว่าพุทธศตวรรษที่11 ใช้ตัวอักษร
ปัลลวะ ใช้อยู่ในราชวงศ์ปัลลวะของอินเดีย
ใต้

ภาษาบาลี สันสกฤต และมอญโบราณ

ภาษาบาลี ใช้ในคาถา คำสอน ในลัทธิเถรวาท

ภาษาสันสกฤต เป็นภาษาราชการ และใช้ในคัมภีร์
เช่น พระนามของกษัตริย์ ประกาศต่างๆ

สลักบนแผ่นหิน แผ่นโลหะ บนส่วนของ
สถาปัตยกรรม

แผ่นจารึกทองแดงพบที่ เมือง อุทุมม
สุพรรณบุรี อักษรหลัง
ปัลลวะ ภาษาสันสกฤต พ.13-14

การนับถือศาสนา

พุทธศาสนา นิกายเถรวาท เป็นหลัก

- o คาทา เย ธัมมา เหตุปโปวาท
คำแปล: ธรรมทั้งหลาย มีเหตุเป็นแดนเกิด พระ
ตถาคตได้ตรัสถึงเหตุเหล่านั้น และเมื่อสิ้นเหตุเหล่านี้นจึงดับทุกข์ได้
- o เป็นหัวใจของพุทธศาสนา ในภาคกลางมักเป็นภาษา
บาลี พบที่แผ่นอิฐ พระพิมพ์ เป็นต้น

พุทธศาสนา นิกายมหายาน

- o รูปเคารพ พระโพธิสัตว์ เช่น พระอวโลกิเตศวร

ศาสนาพราหมณ์

- o ศิวลึงค์ และรูปพระนารายณ์ในบางพื้นที่

การนับถือศาสนา

พุทธศาสนา นิกายเถรวาท เป็นหลัก

- o คาทาเย ธัมมา เหตุปโปวาทะ
คำแปล: ธรรมทั้งหลาย มีเหตุเป็นแดนเกิด พระ
ตถาคตได้ตรัสถึงเหตุเหล่านั้น และเมื่อสิ้นเหตุเหล่านี้นี้จึงดับทุกข์ได้
- o เป็นหัวใจของพุทธศาสนา ในภาคกลางมักเป็นภาษา
บาลี พบที่แผ่นอิฐ พระพิมพ์ เป็นต้น

พุทธศาสนา นิกายมหายาน

- o รูปเคารพ พระโพธิสัตว์ เช่น พระอวโลกิเตศวร

ศาสนาพราหมณ์

- o ศิวลึงค์ และรูปพระนารายณ์ในบางพื้นที่

ศิลปวัตถุที่แสดงการแลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรมอื่น

ภาพถ่ายเส้นแสดงใบหน้าชาว
ต่างชาติที่อาจเดินทางเข้ามา
ติดต่อค้าขายกับชุมชนทวารวดี
ปรากฏเป็นลวดลายบนก้อนอิฐ
จากเจดีย์จุลประโทน

ตะเกียงโรมัน สำริด
สินค้านำเข้าสมัยทวารวดี

ธรรมจักร งานศิลปกรรมสำคัญที่
แสดงถึงการยอมรับวัฒนธรรม
พุทธศาสนาของชุมชนทวารวดี

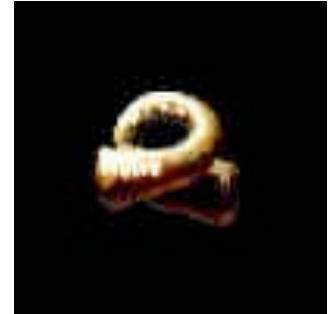
ศิลปวัตถุ

เปรียบเทียบตราประทับดินเผารูปเรือ
(ซ้าย) พบบริเวณอ่าวเบงกอล และตราประทับ
ดินเผารูปเรือ(ขวา) พบในเมืองโบราณ
นครปฐม

แสดงถึงการใช้เรือเป็นพาหนะเดินทางติดต่อ
กับชุมชนโพ้นทะเล

ลูกปัดแก้วหลากสี
สินค้าสำคัญ
ในสมัยทวารวดี

ต่างหู
ทวารวดี

ศิลปวัตถุ

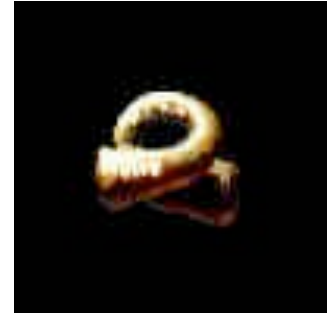
เปรียบเทียบตราประทับดินเผารูปเรือ
(ซ้าย) พบบริเวณอ่าวเบงกอล และตราประทับ
ดินเผารูปเรือ(ขวา) พบในเมืองโบราณ
นครปฐม

แสดงถึงการใช้เรือเป็นพาหนะเดินทางติดต่อ
กับชุมชนโพ้นทะเล

ลูกปัดแก้วหลากสี
สินค้าสำคัญ
ในสมัยทวารวดี

ต่างหู
ทวารวดี

แผนผังและการสร้างเมืองแบบทวารวดี

คูน้ำโบราณ หรือคลองชลประทานสำหรับชุมชน
สมัยทวารวดี

- การสร้างเมืองของคนทวารวดีส่วนใหญ่มีลักษณะเฉพาะที่คล้ายคลึงกัน คือ
 1. ผังเมืองเป็นรูปวงรีหรือรูปไข่
 2. มีการขุดคูน้ำ เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตรและเป็นเส้นทางคมนาคม
 3. มีการสร้างคันดินล้อมรอบเมืองใช้เป็นทั้งแนวกำแพงป้องกันน้ำท่วมและป้องกันศัตรู

- การเลือกทำเลที่อยู่อาศัยถาวรของมนุษย์นั้น จำเป็นต้องมีแหล่งน้ำและพื้นดินที่อุดมสมบูรณ์เป็นปัจจัยสำคัญเพื่อการดำรงชีวิต เช่นเดียวกับคนในสมัยทวารวดีที่มักเลือกตั้งถิ่นฐานในทำเลที่ใกล้ลำน้ำ หรือบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญๆที่มีความอุดมสมบูรณ์ เช่น ลุ่มแม่น้ำลพบุรี-ป่าสัก

ลุ่มแม่น้ำบางปะกง

ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-ท่าจีน

ริมแม่น้ำเจ้าพระยา

สามารถเดินทางติดต่อกันได้โดยสะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ

มีหลักฐานทางโบราณคดีสมัยทวารวดีจำนวนมากที่พบในบริเวณเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันเมืองโบราณสมัยทวารวดีส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณภาคกลาง และเมืองที่มีขนาดใหญ่ มักตั้งอยู่ตาม

แนวชายฝั่งทะเลเดิม

ได้แก่ เมืองคูบัว

เมืองโบราณนครปฐม

เมืองอู่ทอง

เมืองอู่ตะเภา

เมืองศรีมโหสถ เป็นต้น

การตั้งถิ่นฐานของคนทวารวดี

- การเลือกทำเลที่อยู่อาศัยถาวรของมนุษย์นั้น จำเป็นต้องมีแหล่งน้ำและพื้นดินที่อุดมสมบูรณ์เป็นปัจจัยสำคัญเพื่อการดำรงชีวิต เช่นเดียวกับคนในสมัยทวารวดีที่มักเลือกตั้งถิ่นฐานในทำเลที่ใกล้ลำน้ำ หรือบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำสำคัญๆที่มีความอุดมสมบูรณ์ เช่น ลุ่มแม่น้ำลพบุรี-ป่าสัก

ลุ่มแม่น้ำบางปะกง

ลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-ท่าจีน

ริมแม่น้ำเจ้าพระยา

สามารถเดินทางติดต่อกันได้โดยสะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ

มีหลักฐานทางโบราณคดีสมัยทวารวดีจำนวนมากที่พบในบริเวณเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันเมืองโบราณสมัยทวารวดีส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณภาคกลาง และเมืองที่มีขนาดใหญ่มักตั้งอยู่ตาม

แนวชายฝั่งทะเลเดิม

ได้แก่ เมืองคูบัว

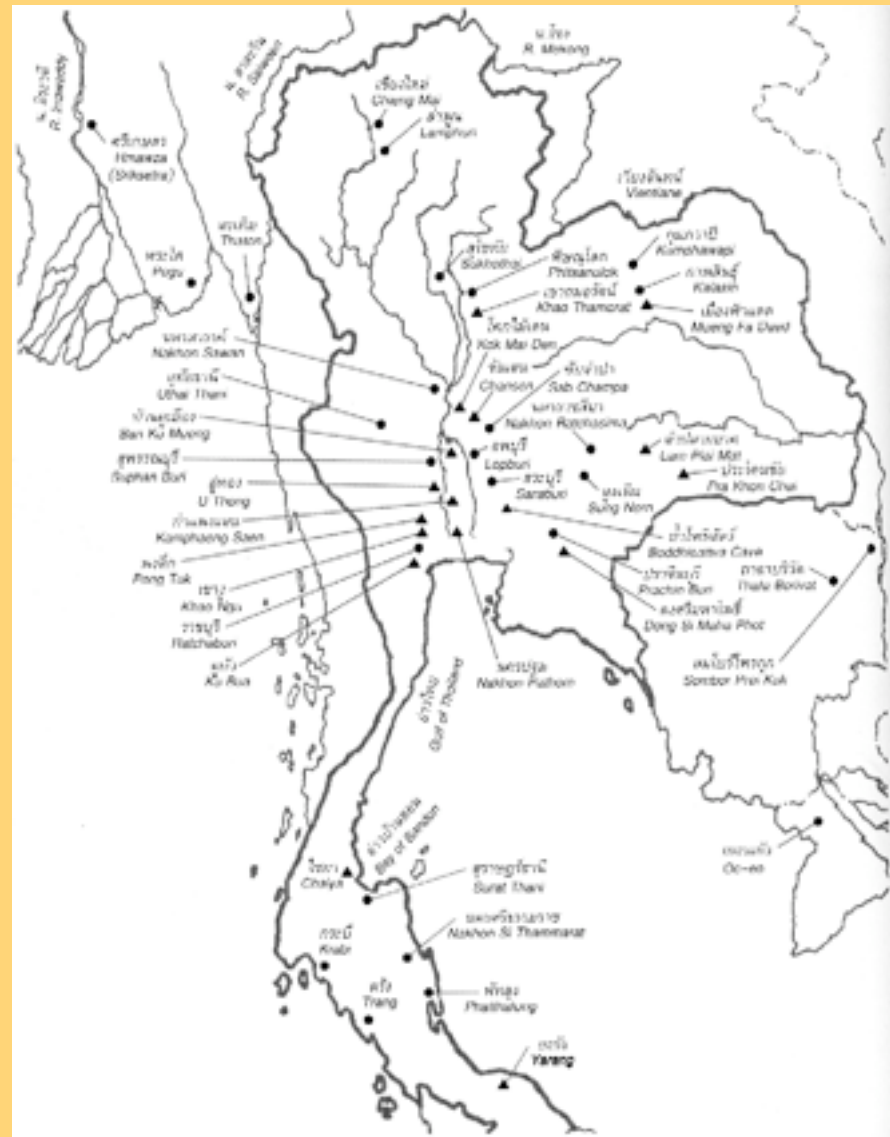
เมืองโบราณนครปฐม

เมืองอู่ทอง

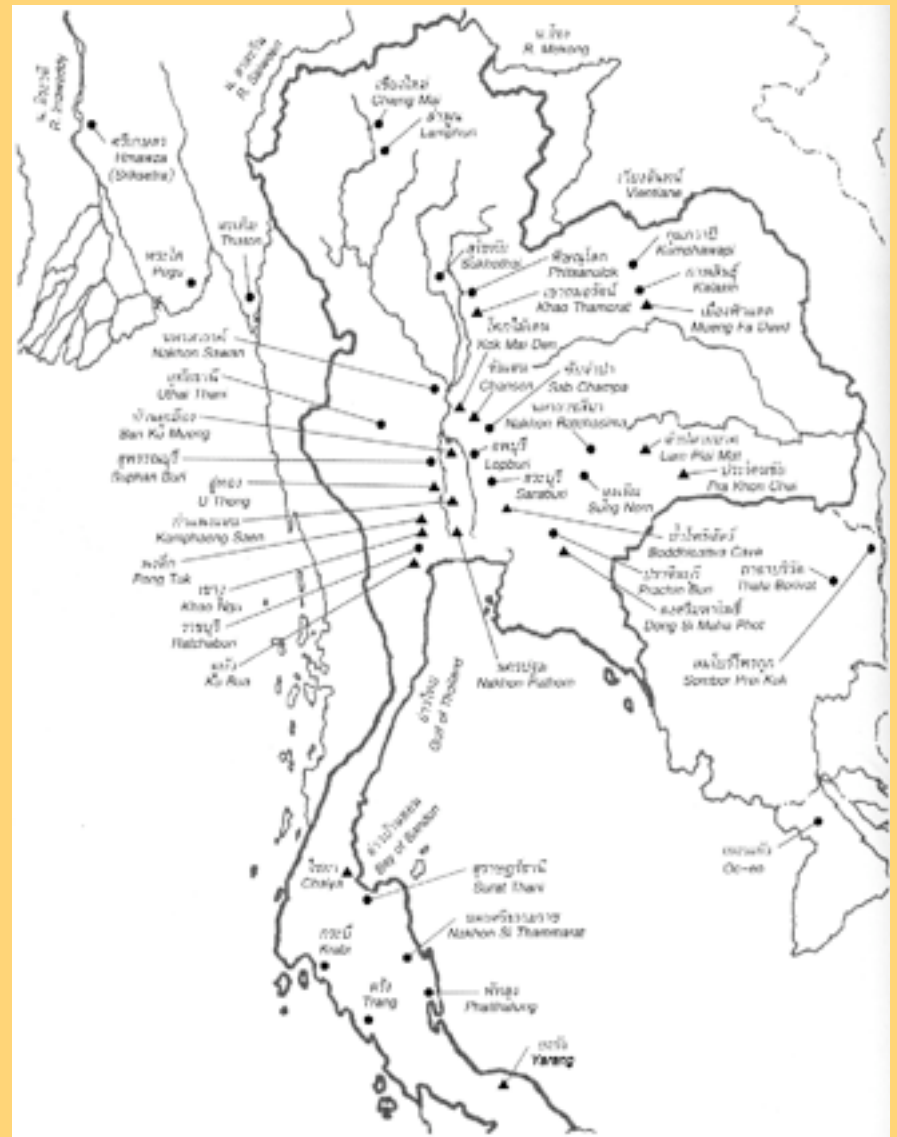
เมืองอู่ตะเภา

เมืองศรีมโหสถ เป็นต้น

การแพร่กระจายของวัฒนธรรมทวารวดี

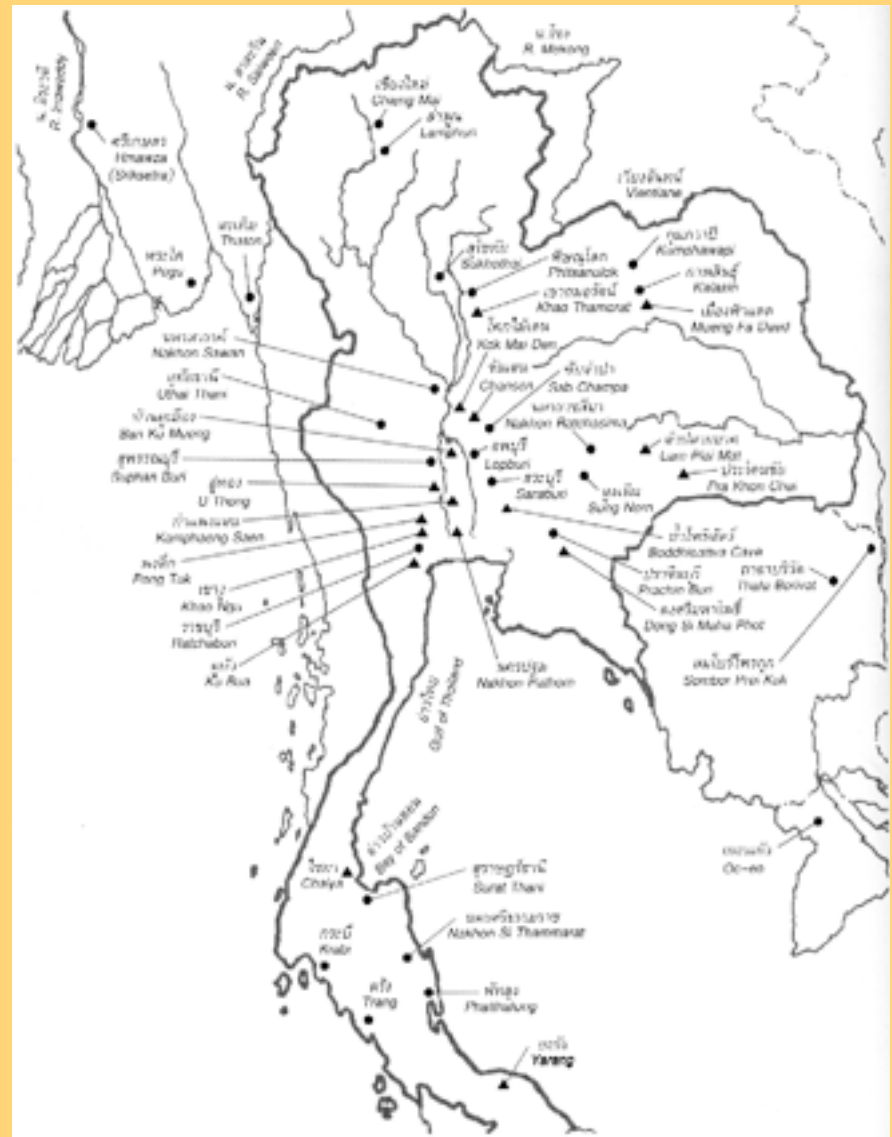

การแพร่กระจายของวัฒนธรรมทวารวดี

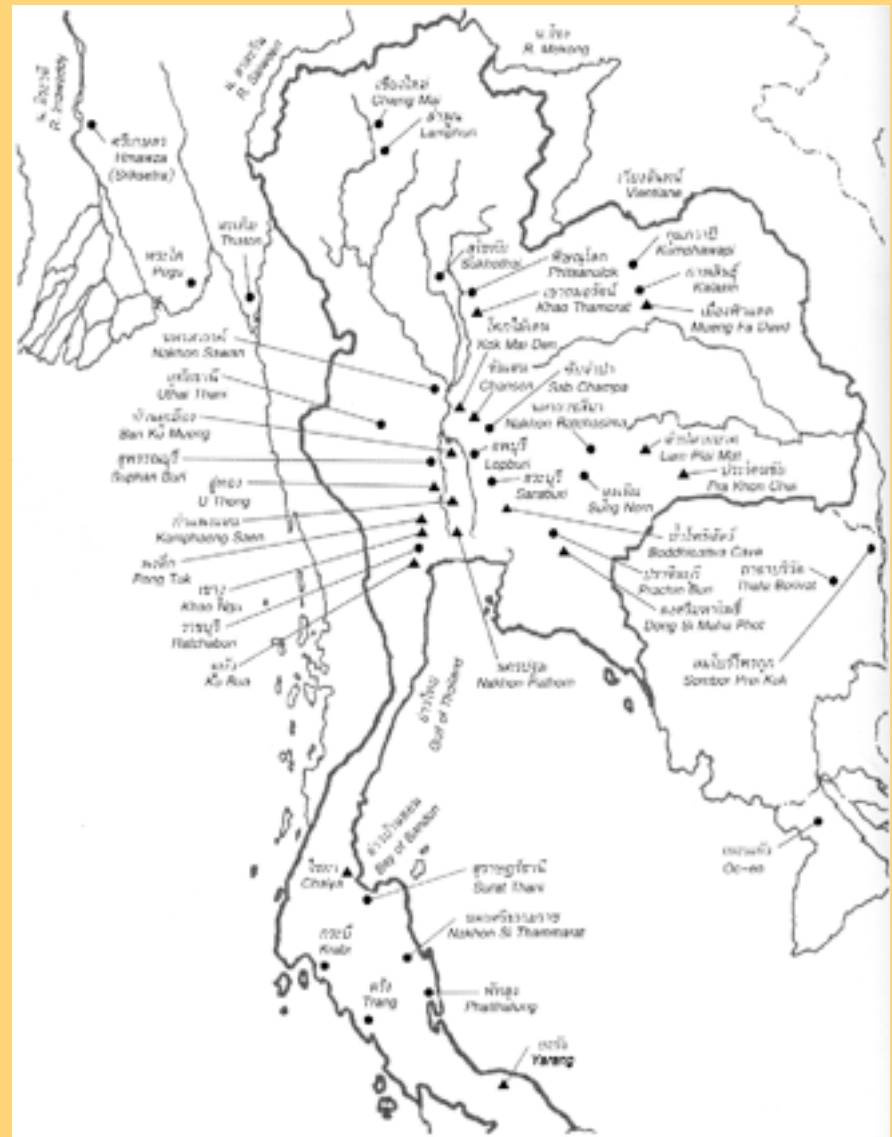
การแพร่กระจายของวัฒนธรรมทวารวดี

หลักฐานทางศิลปกรรมกระจาย
ครอบคลุมตามลุ่มน้ำสำคัญ เช่น
ลุ่มน้ำเจ้าพระยา

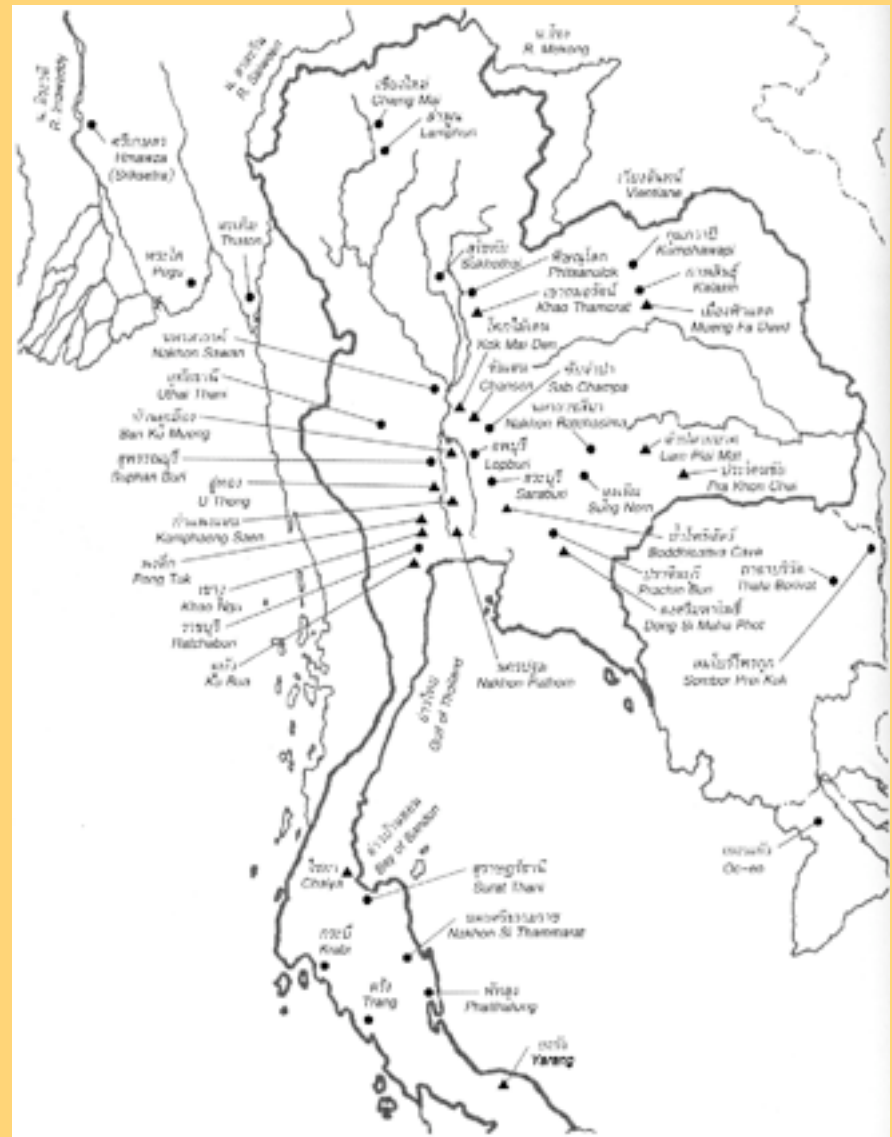
การแพร่กระจายของวัฒนธรรมทวารวดี

หลักฐานทางศิลปกรรมกระจาย
ครอบคลุมตามลุ่มน้ำสำคัญ เช่น
ลุ่มน้ำเจ้าพระยา
ลุ่มน้ำป่าสัก

การแพร่กระจายของวัฒนธรรมทวารวดี

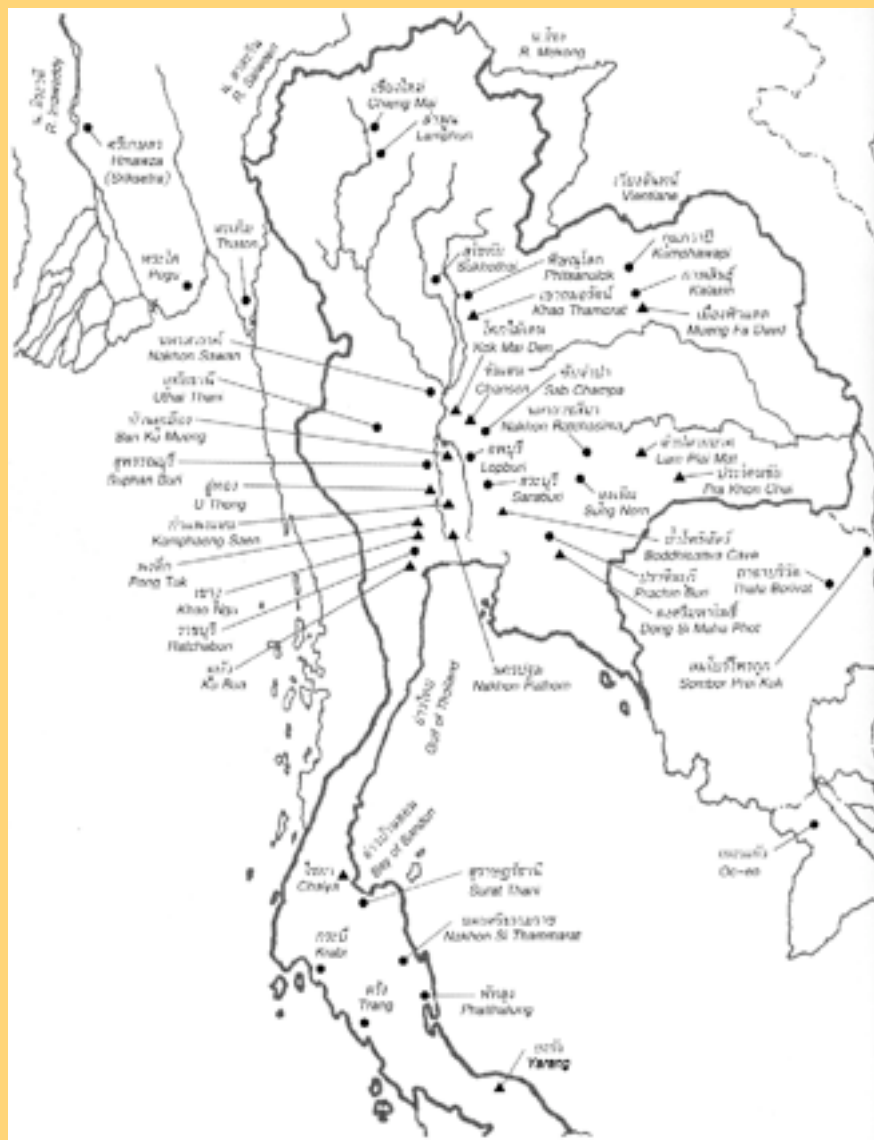
หลักฐานทางศิลปกรรมกระจาย
ครอบคลุมตามลุ่มน้ำสำคัญ เช่น
ลุ่มน้ำเจ้าพระยา
ลุ่มน้ำป่าสัก

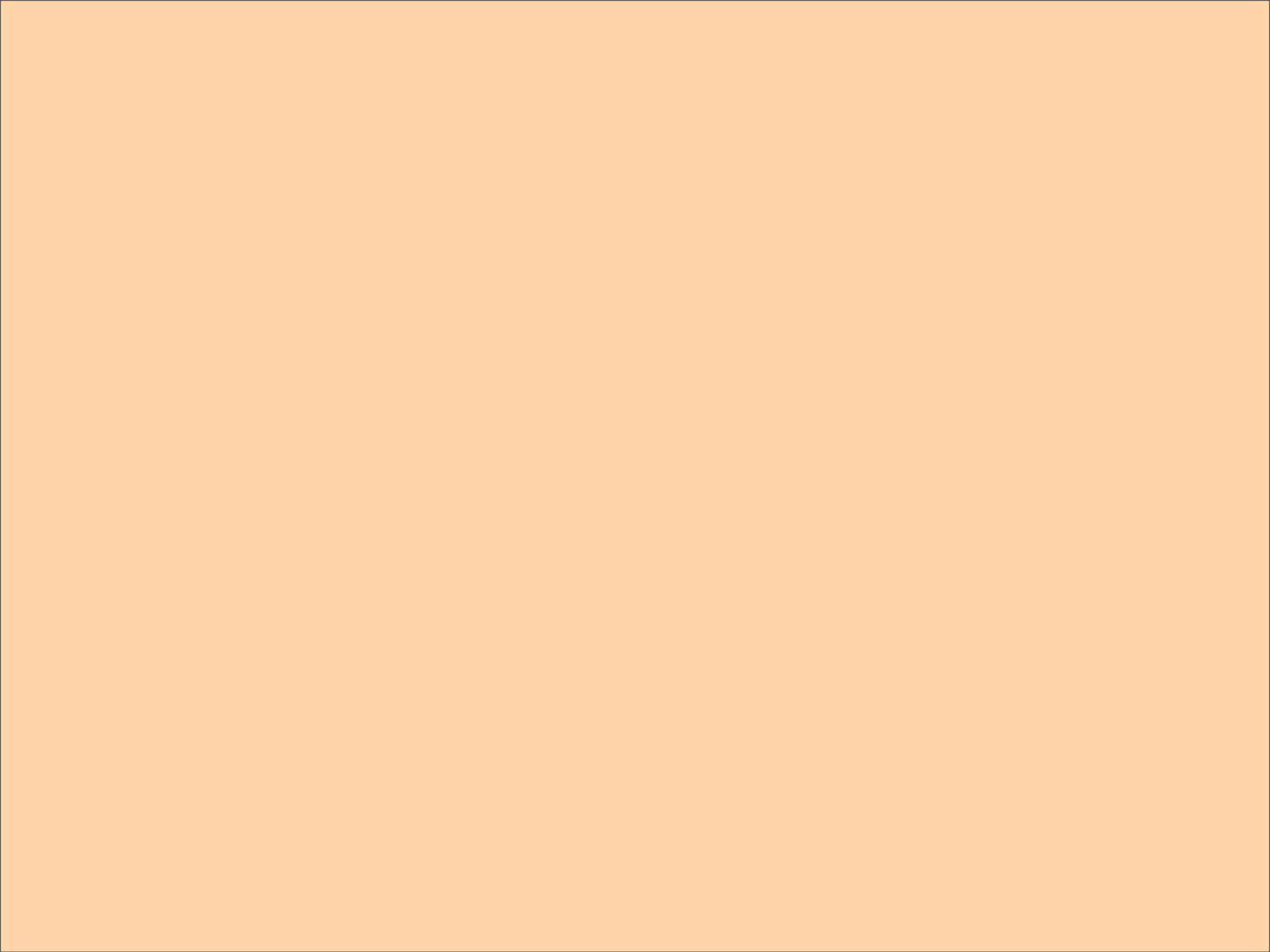

การแพร่กระจายของวัฒนธรรมทวารวดี

หลักฐานทางศิลปกรรมกระจาย
ครอบคลุมตามลุ่มน้ำสำคัญ เช่น
ลุ่มน้ำเจ้าพระยา
ลุ่มน้ำป่าสัก

แต่ไม่ได้หมายความว่า งานศิลปกรรม
เป็นตัวกำหนดขอบเขตอาณาจักร
หรืออำนาจทางการเมือง

การแพร่กระจายของวัฒนธรรมทวารวดี

การแพร่กระจายของวัฒนธรรมทวารวดี

- ในแต่ละพื้นที่ ในภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้คงมีการปกครองตนเอง แต่มี **รูปแบบศิลปะ และการนับถือศาสนาแบบเดียวกัน**

การแพร่กระจายของวัฒนธรรมทวารวดี

- ในแต่ละพื้นที่ ในภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้คงมีการปกครองตนเอง แต่มี **รูปแบบศิลปะ และการนับถือศาสนาแบบเดียวกัน**
- **ภาคกลาง**
 - บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างถึงฝั่งตะวันออกรอบอ่าวไทยเป็นศูนย์กลางที่สำคัญและเป็นจุดกำเนิดของวัฒนธรรมทวารวดี
 - จากบริเวณนี้การแพร่กระจายคงขึ้นไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งสองฝั่งจนถึง จ. นครสวรรค์ เมืองโบราณที่พบ เช่น เมืองคูเมือง จ.สิงห์บุรี เมืองดงคอน จ.ชัยนาท เป็นต้น

- พบลูกปัดหินคาร์เนเลียนหินอาเกต ลูกปัดแก้วที่มีแหล่งผลิตเฉพาะอยู่ในประเทศแถบเมดิเตอร์เรเนียน(กรีก-โรมัน) เปอร์เซีย และอินเดีย ซึ่งแสดงถึงร่องรอยการติดต่อค้าขายทางทะเลกับต่างชาติโบราณวัตถุ

จากการติดต่อแลกเปลี่ยนทางการค้ากับอินเดียทำให้ชุมชนทวารวดีได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมหลายอย่างมาจากอินเดียโดยตรง โดยเฉพาะการยอมรับวัฒนธรรม

แผนที่แสดงเส้นทางการเดินเรือเพื่อการติดต่อค้าขายทางทะเลระหว่างประเทศในอดีต

การติดต่อแลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรมอื่น

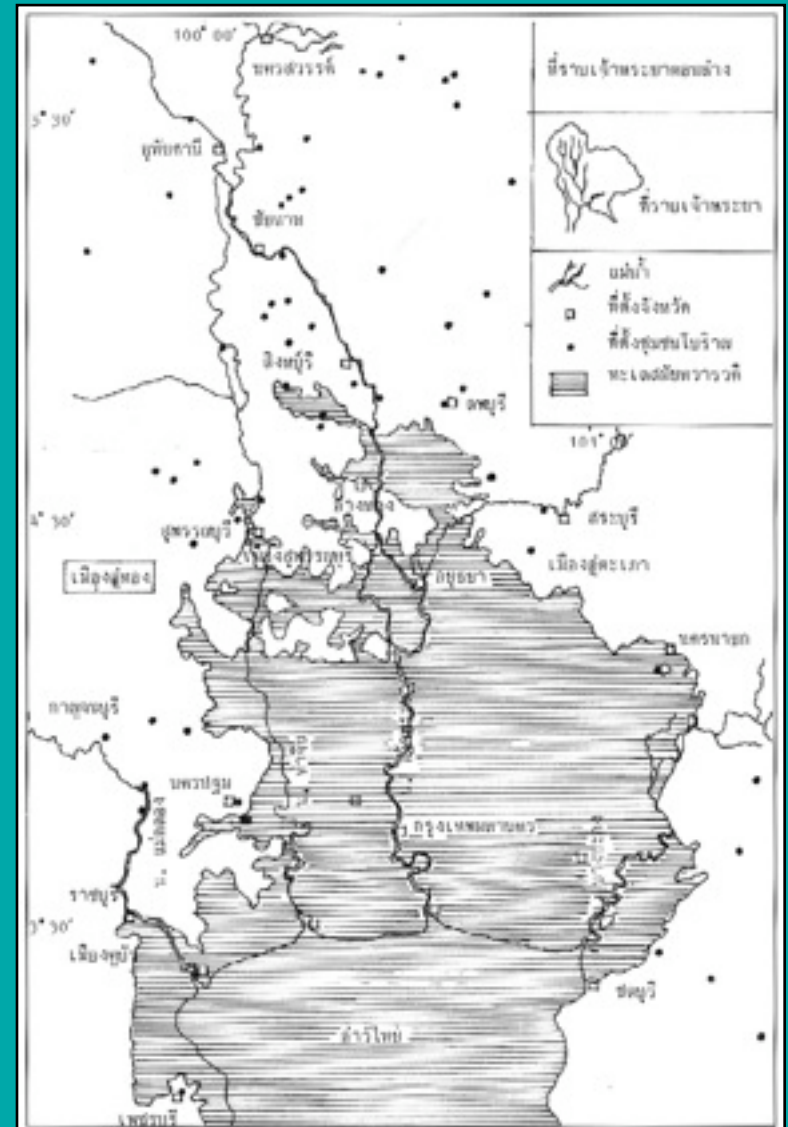
- พบลูกปัดหินคาร์เนเลียนหินอาเกต ลูกปัดแก้วที่มีแหล่งผลิตเฉพาะอยู่ในประเทศแถบเมดิเตอร์เรเนียน(กรีก-โรมัน) เปอร์เซีย และอินเดีย ซึ่งแสดงถึงร่องรอยการติดต่อค้าขายทางทะเลกับต่างชาติโบราณวัตถุ

จากการติดต่อแลกเปลี่ยนทางการค้ากับอินเดียทำให้ชุมชนทวารวดีได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมหลายอย่างมาจากอินเดียโดยตรง โดยเฉพาะการยอมรับวัฒนธรรม

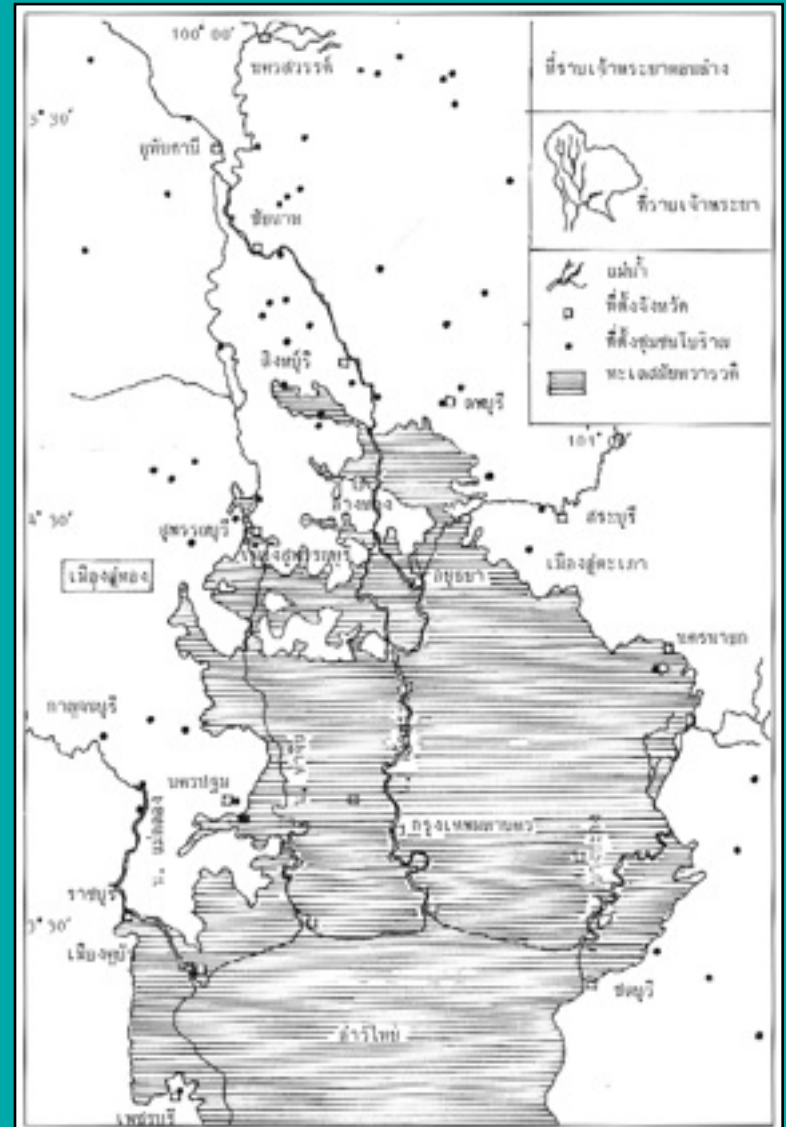
แผนที่แสดงเส้นทางการเดินเรือเพื่อการติดต่อค้าขายทางทะเลระหว่างประเทศในอดีต

ทวารวดีภาคกลาง

ทวารวดีภาคกลาง

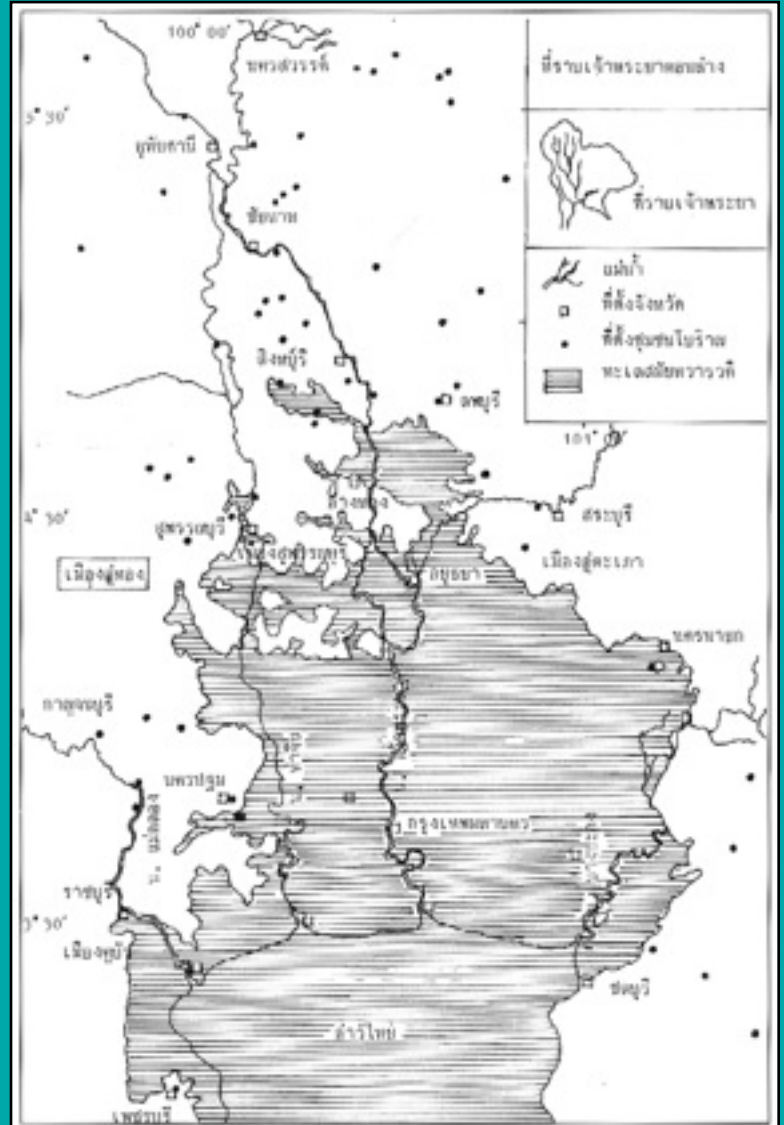
- เมืองสำคัญได้แก่ เมืองอู่ทอง
จ.สุพรรณบุรี เมืองนครปฐม
โบราณ (นครชัยศรี) และเมืองคู
บัว จ.ราชบุรี เป็นต้น
- บริเวณลุ่มน้ำป่าสักคือ จ.ลพบุรี
และเมืองศรีเทพ จ.เพชรบูรณ์

ทวารวดีภาคกลาง

- เมืองสำคัญได้แก่ เมืองอุทอง จ.สุพรรณบุรี เมืองนครปฐม โบราณ (นครชัยศรี) และเมืองคูบัว จ.ราชบุรี เป็นต้น
- บริเวณลุ่มน้ำป่าสักคือ จ.ลพบุรี และเมืองศรีเทพ จ.เพชรบูรณ์

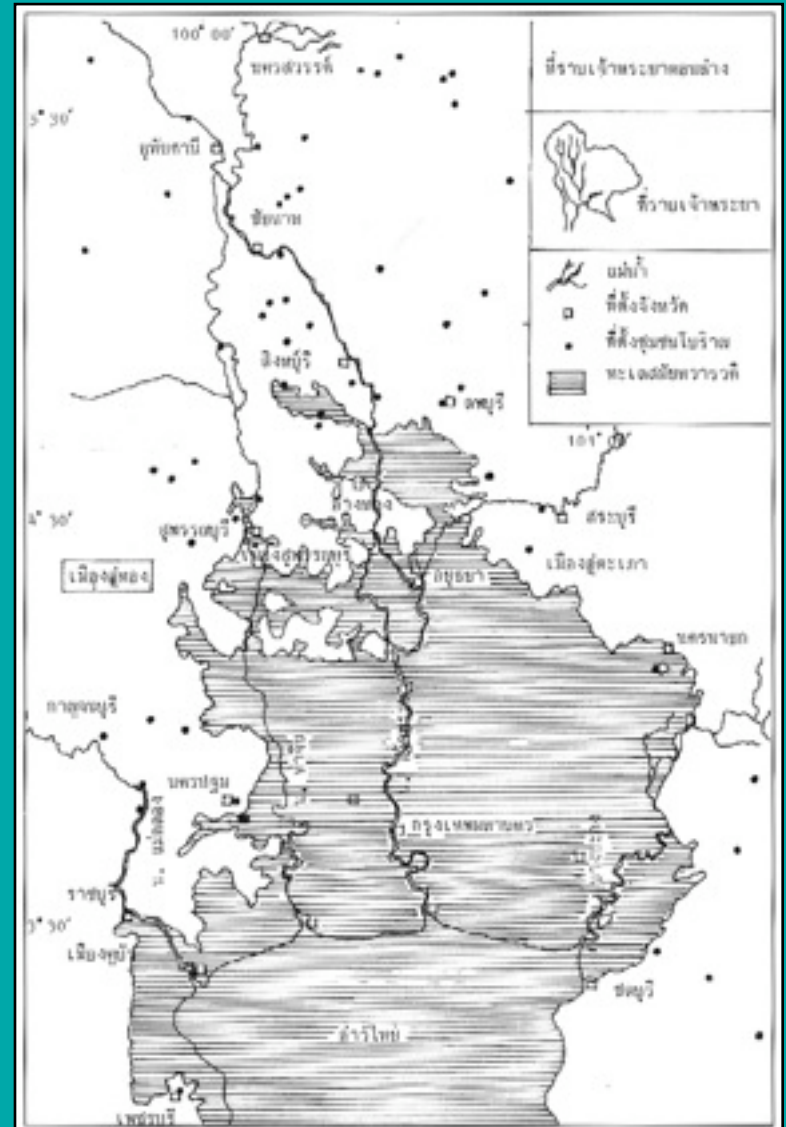
แผนที่แสดงแนวชายฝั่งทะเลเดิมของอ่าวไทย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16

ทวารวดีภาคกลาง

- เมืองสำคัญได้แก่ เมืองอู่ทอง
จ.สุพรรณบุรี เมืองนครปฐม
โบราณ (นครชัยศรี) และเมืองคู
บัว จ.ราชบุรี เป็นต้น
- บริเวณลุ่มน้ำป่าสักคือ จ.ลพบุรี
และเมืองศรีเทพ จ.เพชรบูรณ์

แผนที่แสดงแนวชายฝั่งทะเลเดิมของอ่าวไทย ในช่วงพุทธ
ศตวรรษที่ 11-16
ทิวา ศุภจรรยา, งานวิจัยเรื่อง “เมืองโบราณบริเวณ

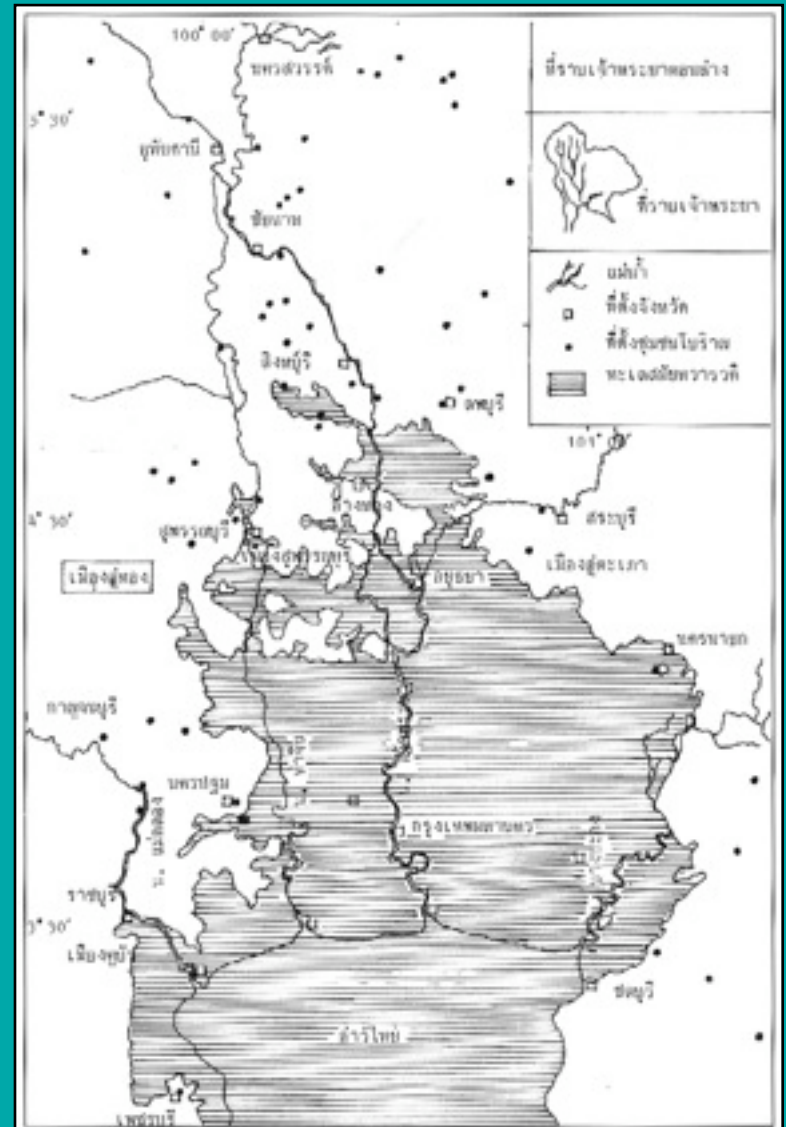

ทวารวดีภาคกลาง

- เมืองสำคัญได้แก่ เมืองอู่ทอง
จ.สุพรรณบุรี เมืองนครปฐม
โบราณ (นครชัยศรี) และเมืองคู
บัว จ.ราชบุรี เป็นต้น
- บริเวณลุ่มน้ำป่าสักคือ จ.ลพบุรี
และเมืองศรีเทพ จ.เพชรบูรณ์

แผนที่แสดงแนวชายฝั่งทะเลเดิมของอ่าวไทย ในช่วงพุทธ
ศตวรรษที่ 11-16

ทิวา ศุภจรรยา, งานวิจัยเรื่อง “เมืองโบราณบริเวณ
ชายฝั่งทะเลเดิมของที่ราบภาคกลาง...”,

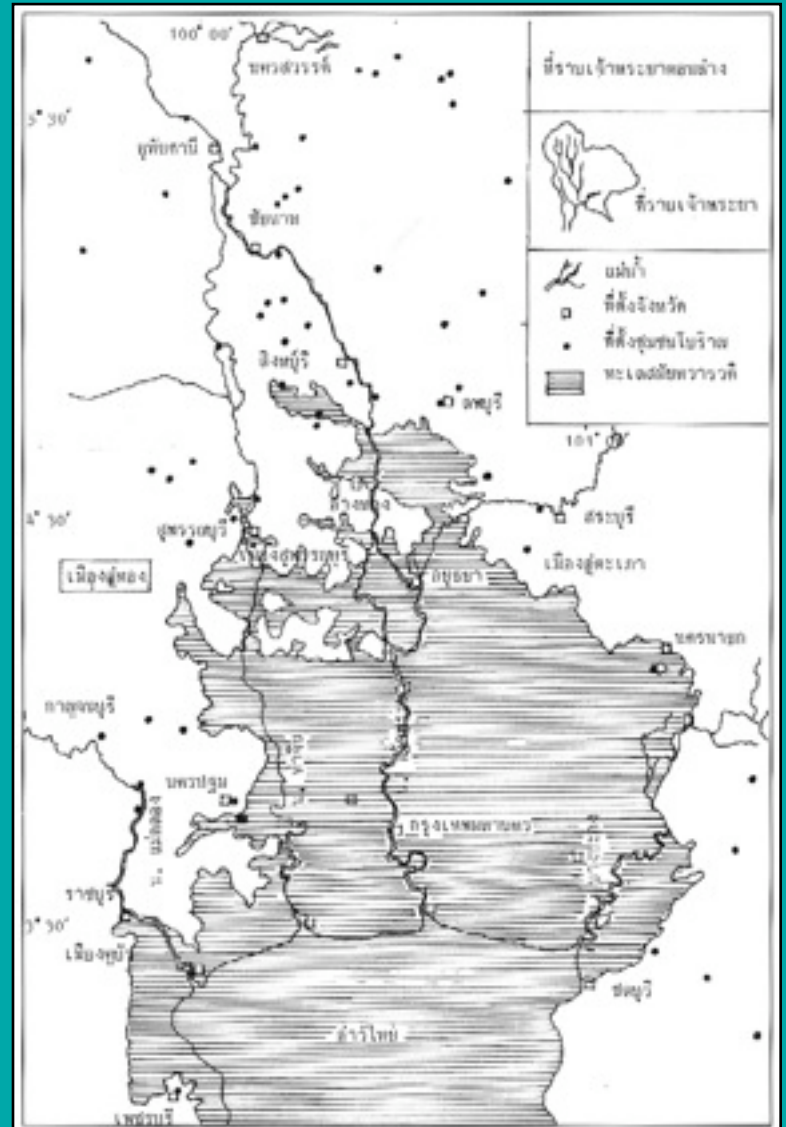

ทวารวดีภาคกลาง

- เมืองสำคัญได้แก่ เมืองอุทอง
จ.สุพรรณบุรี เมืองนครปฐม
โบราณ (นครชัยศรี) และเมืองคู
บัว จ.ราชบุรี เป็นต้น
- บริเวณลุ่มน้ำป่าสักคือ จ.ลพบุรี
และเมืองศรีเทพ จ.เพชรบูรณ์

แผนที่แสดงแนวชายฝั่งทะเลเดิมของอ่าวไทย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16

ทิวา สุภจรรยา, งานวิจัยเรื่อง “เมืองโบราณบริเวณ
ชายฝั่งทะเลเดิมของที่ราบภาคกลาง...”,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2523

- **ภาคตะวันออก**

- พบหลักฐานการติดต่อกับอารยธรรมภายนอกบริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก อย่างน้อยตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์
- บริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก ถึงลุ่มน้ำบางปะกงขึ้นมาเป็นแหล่งวัฒนธรรม ทวารวดีที่สำคัญ พบเมืองโบราณหลายแห่ง เช่น และ เมืองมโหสถ จ. ปราจีนบุรี / เมืองเพนียด จ.จันทบุรี / เมืองดงละคร จ.นครนายก เป็นต้น
- ส่วนเหนือปราจีนบุรีขึ้นไปทางอีสานคงเป็นจุดเชื่อมต่อทวารวดีอีสานและขอม สมัยก่อนเมืองพระนคร

- **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**

- ในราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 ศิลปะที่พบอาจแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม
 - กลุ่มแรกได้รับอิทธิพลจากทวารวดี ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อีสานเหนือ ราว พ.14-16
 - อีกกลุ่มหนึ่งเป็นศิลปะร่วมสมัยกับศิลปะขอมสมัยก่อนเมืองพระนคร ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อีสานใต้ราว พ.12-15
- แหล่งวัฒนธรรมทวารวดีที่สำคัญ อยู่ที่
 - บริเวณลุ่มน้ำชี พบในหลายจังหวัด อาจรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมทวารวดีภาคกลางผ่านมาทางเมืองศรีเทพ แหล่งที่สำคัญ คือ เมืองฟ้าแดดสงยาง จ.กาฬสินธุ์ เมืองโบราณในเขตอำเภอนาคู มหาสารคาม และที่ อุครธานี ชัยภูมิ ขอนแก่น เป็นต้น

แหล่งโบราณคดีสมัยทวาราวดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.	เมืองพิมาย, อ. ปักธงชัย บ้านทุ่งวัง อ. สตึก บ้านฝ้าย อำเภอนางรอง บ้านตะเมนชัย อ.ลำปลายมาศ	นครราชสีมา ๑
2.	บ้านกุดโง้ง	ชัยภูมิ
3.	เมืองนครจำปาศรี อ.นาคูน	มหาสารคาม
4.	บ้านเชิงเทียน อำเภอเมือง	
5.	บ้านดงเมือง อำเภอกุมภวาปี เมืองฟ้าแดดสงยาง อ.กมลาไสย	กาฬสินธุ์
6.	เมืองสรวง	ร้อยเอ็ด
7.	บ้านหลุมโมก อ. รามัญไศล	ศรีสะเกษ
8.	ขอนแก่น	

สถาปัตยกรรมสมัยทวารวดีที่ภาคอีสาน

สถาปัตยกรรมสมัยทวารวดีที่ภาคอีสาน

- พระธาตุยาคว กาฬสินธุ์

- ภาคเหนือ

- พบที่ อาณาจักรหริภุญชัย จ.ลำพูน ราวพุทธศตวรรษที่ 16

- ภาคใต้

- ในราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 ร่วมสมัยกับวัฒนธรรมทวารวดีในภาคกลาง ศิลปะในบริเวณนี้มีรูปแบบของตนเองที่เรียกว่า “ศรีวิชัย” ซึ่งมีความสัมพันธ์กับศิลปะชวา ประเทศอินโดนีเซีย
- อย่างไรก็ตามที่เมืองโบราณยะรัง จ.ปัตตานีได้พบหลักฐานที่มีรูปแบบศิลปะสัมพันธ์กับทวารวดีในภาคกลาง เช่น ซากเจดีย์ พระพุทธรูป พระพิมพ์ดินเผา

โบราณสถานเกาะกลาง ลำพูน

Monday, August 17, 2009

องค์ประกอบสถาปัตยกรรม

- กุฑุคินเผา สุพรรณบุรี

พ. 13

- ชิ้นส่วนตกแต่งสถาปัตยกรรมดินเผา จากเมืองโบราณยะรัง จ.ปัตตานี

ผังเมืองทวารวดี

- เมืองสมัยทวารวดีภาคกลางหลายเมืองตั้งอยู่ใกล้ทะเลและมีทางน้ำเข้าออกต่อกับชายฝั่งทะเล
- ชุมชนมักตั้งอยู่บริเวณลำน้ำสายรองที่แยกจากลำน้ำใหญ่ คงเป็นเพราะในฤดูน้ำหลาก น้ำในแม่น้ำสายหลักคงท่วมล้นตลิ่ง
- ชุมชนโบราณสมัยนี้มีทั้งที่ไม่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ และที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบซึ่งเรียกกันว่าเมืองขุดขึ้นเพื่อป้องกันน้ำท่วม
- เมืองมีผังเป็นรูปวงรี (อุ้งทอง) หรือรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าค่อนข้างมน
- ตัวอย่าง เมืองนครปฐมโบราณ (เมืองนครชัยศรี) เป็นเมืองสมัยทวารวดีที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศ คูน้ำโดยรอบกว้างราว 10 เมตร ยาวราว 60 เมตร กลางเมืองมีเจดีย์ ภายในตัวเมืองมีสระน้ำขนาดใหญ่และเล็กจำนวนมาก มีร่องรอยการขุดคลองนำน้ำเข้ามาหลายครั้ง ตั้งอยู่ริมทะเล

ผังเมืองทวารวดี

ผังเมืองทวารวดี

ภาพถ่ายทางอากาศ

ผังเมืองทวารวดี

- เมืองอู่ทอง จ.สุพรรณบุรี

ภาพถ่ายทางอากาศ

ผังเมืองทวารวดี

- เมืองอู่ทอง จ.สุพรรณบุรี
ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำจรเข้
สามพัน ด้านตะวันตกทิวเขายาวทอด
แนวเหนือใต้ เปรียบเสมือนเป็นกำแพง
ป้องกันโดยธรรมชาติ มีผังเป็นรูปวงรี
มีคูน้ำล้อมรอบ มีร่องรอยการสร้าง
กำแพงก่อด้วยศิลาแลงอยู่บนเนินดิน
เพื่อป้องกันข้าศึก

ภาพถ่ายทางอากาศ

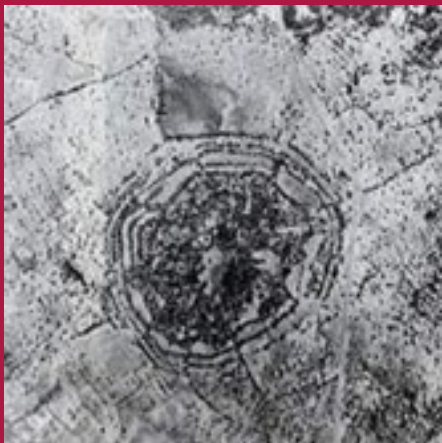
ผังเมืองทวารวดี

- เมืองอู่ทอง จ.สุพรรณบุรี
ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำจรเข้
สามพัน ด้านตะวันตกทิวเขายาวทอด
แนวเหนือใต้ เปรียบเสมือนเป็นกำแพง
ป้องกันโดยธรรมชาติ มีผังเป็นรูปวงรี
มีคูน้ำล้อมรอบ มีร่องรอยการสร้าง
กำแพงก่อด้วยศิลาแลงอยู่บนเนินดิน
เพื่อป้องกันข้าศึก

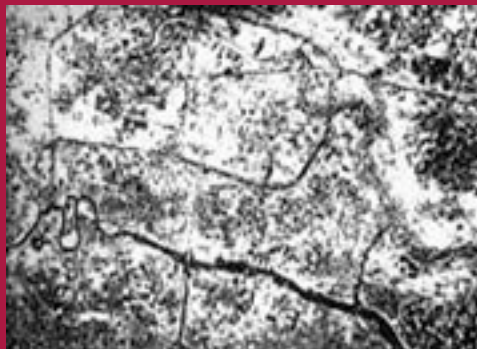

ภาพถ่ายทางอากาศ

ภาพถ่ายทางอากาศเมืองโบราณสมัยทวารวดี

เมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด
มีคูน้ำขุดขึ้น 2-4 คู
เพื่อกักเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง

เมืองโบราณนครปฐม มีคูน้ำ
ขนาดใหญ่สำหรับให้เรือผ่านเข้า
ออกสู่ทะเลได้

เมืองลำพูน
ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง
ตัวเมืองที่เป็นรูปยาวคล้ายวงรี

สถาปัตยกรรม

- ประเภทของสถาปัตยกรรม
 - ศาสนสถานที่อยู่ในถ้ำ
 - ศาสนสถานกลางแจ้ง
- เจดีย์ที่สำคัญสมัยทวารวดี
 - เจดีย์ที่มีผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่
 - เจดีย์ที่มีผังแปดเหลี่ยม
 - อาคารที่มีผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า
- แผนผังและรูปทรงสันนิษฐานของสถาปัตยกรรม
 - ประเภทของอาคาร
 - รูปแบบและผังเจดีย์
 - รูปทรงของเจดีย์

ประเภทของสถาปัตยกรรม

ศาสนสถานในถ้ำ

- ในยุคนี้มีการใช้ถ้ำใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม
- บริเวณเขา จ.ราชบุรี ถ้ำพระโพธิสัตว์ จ.สระบุรี ถ้ำอมรรัตน์ เมืองศรีเทพ เช่นที่จ.เพชรบูรณ์ และ ถ้ำคูหาสวรรค์ จ. สุราษฎร์ธานี เป็นต้น

ศาสนสถานกลางแจ้ง

พบทั่วไปในเมืองโบราณสมัยทวารวดี
หลักฐานที่เหลืออยู่ มักเป็นซากเจดีย์ ผัง
มักเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หรืออาคารที่มี
ผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า

ประเภทของสถาปัตยกรรม

- ศาสนสถานในถ้ำ
 - การสลักภาพในถ้ำอาจเทียบได้กับถ้ำ
อชันตา สมัยคุปตะและหลังคุปตะ
ของอินเดีย
 - พระพุทธไสยาสน์ ที่ถ้ำจาม บริเวณ
เขานู จ.ราชบุรี

ประเภทของสถาปัตยกรรม

- ศาสนสถานในถ้ำ

- การสลักภาพในถ้ำอาจเทียบได้กับถ้ำ
อชันตา สมัยคุปตะและหลังคุปตะ
ของอินเดีย
- พระพุทธไสยาสน์ ที่ถ้ำจาม บริเวณ
เขาภู จ.ราชบุรี

ศาสนสถานในถ้ำ

- ภาพต้นไม้ปูนปั้น ที่ถ้ำฝาโถบริเวณเขา
จ.ราชบุรี
อยู่ด้านข้างของพระพุทธรูปปางปรินิพพาน
จึงน่าจะเป็นต้นสาละ

ศาสนสถานในถ้ำ

- ภาพพระพุทธรูปประทับยืน
และพระโพธิสัตว์ ที่ถ้ำหมอ
รัตน์ จ.เพชรบูรณ์

ศาสนสถานในถ้ำ

- ภาพพระพุทธรูปประทับยืน
และพระโพธิสัตว์ ที่ถ้ำหมอ
รัตน์ จ.เพชรบูรณ์

ศาสนสถานในถ้ำ

- ภาพสลักนูนต่ำที่ ถ้ำพระ
โพธิสัตว์ จ.สระบุรี
มีการตีความว่าเป็นภาพ
พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม
โปรดเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

ผังของอาคารมีสี่แบบ ส่วนใหญ่อยู่ในสองประเภทแรก คือ อาคารที่มีผังเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสซึ่งคงเป็นส่วนฐานของเจดีย์ และที่เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีบ้างเป็นส่วนน้อยที่มีฐานรูปแปดเหลี่ยม และฐานกลม

– เจดีย์

- ผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส แปดเหลี่ยม และฐานกลม
- มักมีขนาดเล็กไม่ใหญ่นัก ยกเว้นบางองค์ เช่น เจดีย์จุลประโทนและเจดีย์วัดพระเมรุ

– วิหาร (เป็นข้อสันนิษฐาน)

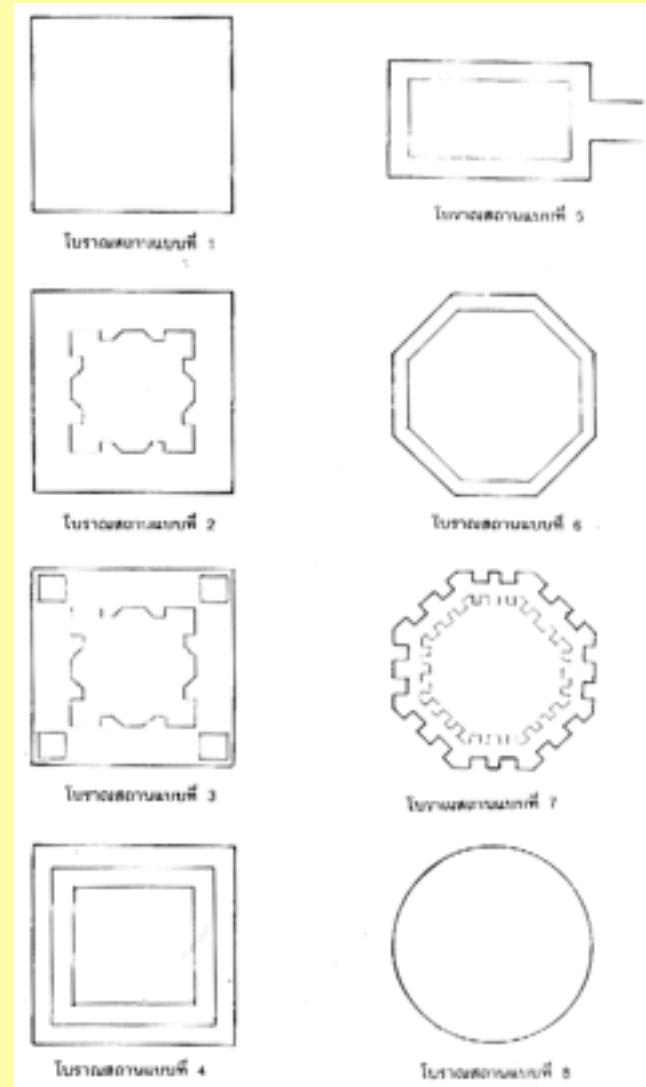
- ผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า
- มีฐานแตกต่างจากสมัยอื่น คือ ก่อสูงและเป็นผนัง มีการประดับปูนปั้น ส่วนบนของฐานนี้อาจมีเจดีย์อยู่ และมีลานประทักษิณล้อมรอบแบบในอินเดีย เช่น ศาสนสถานทีนาลันทาก็ได้

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

ผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสคงเป็นส่วนฐานของ
เจดีย์

ผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าสันนิษฐานว่าน่าจะเป็น
วิหาร

ฐานรูปแปดเหลี่ยม และฐานกลม

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

รูปทรงของเจดีย์

– ส่วนฐาน

- ชั้นล่างสุดเรียกว่าฐานเชิงหรือฐานหน้ากระดาน อยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส นิยมทำให้มีความสูงและแบ่งเป็นช่องๆเพื่อใช้ประดับประติมากรรมปูนปั้นหรือดินเผา เช่น คนแคะระ ช้างหรือสิงห์แบก หรืออาจเป็นประติมากรรมเล่าเรื่อง
- ชั้นถัดมาเป็นฐานที่มีรูปร่างโค้งมน เรียกว่า “ฐานบัวล้น” ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของเจดีย์สมัยนี้ ส่วนนี้อาจเทียบได้กับฐานบัวคว่ำบัวหงายของเจดีย์สมัยหลัง ผังของฐานบัวล้นอาจเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หรือแปดเหลี่ยมก็ได้
- เหนือขึ้นมาเป็นส่วนขององค์ระฆัง ซึ่งส่วนใหญ่พังทลายหมดแล้ว แต่เราอาจศึกษารูปแบบได้จาก สถูปจำลอง หรือภาพสลักรูปสถูป

เจดีย์ ก่อนอิฐทวารวดี

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

(ซ้าย) สถูปศิลา

ฐานสี่เหลี่ยม องค์ระฆังทรงโอคว่ำ
พบที่ลพบุรี สูง 48 เซนติเมตร

(ล่าง) สถูปดินเผา

คงเป็นส่วนประดับสถาปัตยกรรม
พบที่ อ.ยะรัง ปัตตานี

องค์ประกอบสถาปัตยกรรม

- ชิ้นส่วนตกแต่งสถาปัตยกรรมดินเผา จากเมืองโบราณยะรัง จ.ปัตตานี

- กุฑมดินเผา สุพรรณบุรี พ. 13

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

- ภาพสถูปในศิลาจารึก ที่ประเทศ
มาเลเซีย พ.11

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

- ภาพสถูปในศิลาจารึก ที่ประเทศ
มาเลเซีย พ.11

ส่วนระฆังขององค์
สถูปศิลา?

ส่วนปาสาธักลายก้าน
ขดและเม็ดประจำ
ส่วนล่างสลักลายกลีบ
บัวโดยรอบ
พบที่วัดพระปฐมเจดีย์
สูง 112 เซนติเมตร

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

- ภาพสถูปในศิลาจารึก ที่ประเทศ
มาเลเซีย พ. 11

ส่วนระฆังขององค์
สถูปศิลา?

ส่วนปาสาธักลายก้าน
ขดและเม็ดประจำ
ส่วนล่างสลักลายกลีบ
บัวโดยรอบ
พบที่วัดพระปฐมเจดีย์
สูง 112 เซนติเมตร

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

รูปสลักที่แผ่นหลังของพระพุทธรูปศิลา

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

รูปสลักที่แผ่นหลังของพระพุทธรูปศิลา
พบที่เมืองศรีมโหสถ ปราจีนบุรี

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

รูปสถูปที่แผ่นหลังของพระพุทธรูปศิลา
พบที่เมืองศรีมโหสถ ปราจีนบุรี

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

ภาพสลักพระพุทธรูป
ปางสมาธิ พบที่เมืองคูบัว จ.ราชบุรี
ด้านข้างเป็นรูปสถูป และธรรมจักรตั้งอยู่
บนเสา

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

สถูป

หรือ ส่วนยอดของสถูป พบที่

นครปฐม

ปัจจุบันอยู่ที่ พช.พระนคร มีคาถา

เยธมา ที่ก้านฉัตร

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

สถูป

หรือ ส่วนยอดของสถูป พบที่

นครปฐม

ปัจจุบันอยู่ที่ พช.พระนคร มิวเซียม

เยธมา ที่ก้านฉัตร

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

ภาพปูนปั้นประดับฐานโบราณ
สถานวัดใหญ่ จ.นครปฐม

แบ่งเป็นช่องเพื่อใช้ประดับ
ประติมากรรมปูนปั้น เช่น คน
แกระ ช้างหรือสิงห์แบก

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

ภาพปูนปั้นประดับฐานโบราณ
สถานวัดใหญ่ จ.นครปฐม

แบ่งเป็นช่องเพื่อใช้ประดับ
ประติมากรรมปูนปั้น เช่น คน
แคระ ช้างหรือสิงห์แบก

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

- ลักษณะเฉพาะก็คือ ความนิยมในการมีฐานบัวลาย และความนิยมในการทำฐานยกเก็จ ซึ่งทำให้ผนังอาคารเป็นช่องสวยงาม
- วัสดุที่ใช้ นิยมสร้างด้วยอิฐที่มีขนาดใหญ่ บางครั้งมีลวดลาย บางแห่งส่วนฐานใช้ศิลาแลง

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

- ลักษณะเฉพาะก็คือ ความนิยมในการมีฐานบัวลาย และความนิยมในการทำฐานยกเก็จ ซึ่งทำให้ผนังอาคารเป็นช่องสวยงาม
- วัสดุที่ใช้ นิยมสร้างด้วยอิฐที่มีขนาดใหญ่ บางครั้งมีลวดลาย บางแห่งส่วนฐานใช้ศิลาแลง

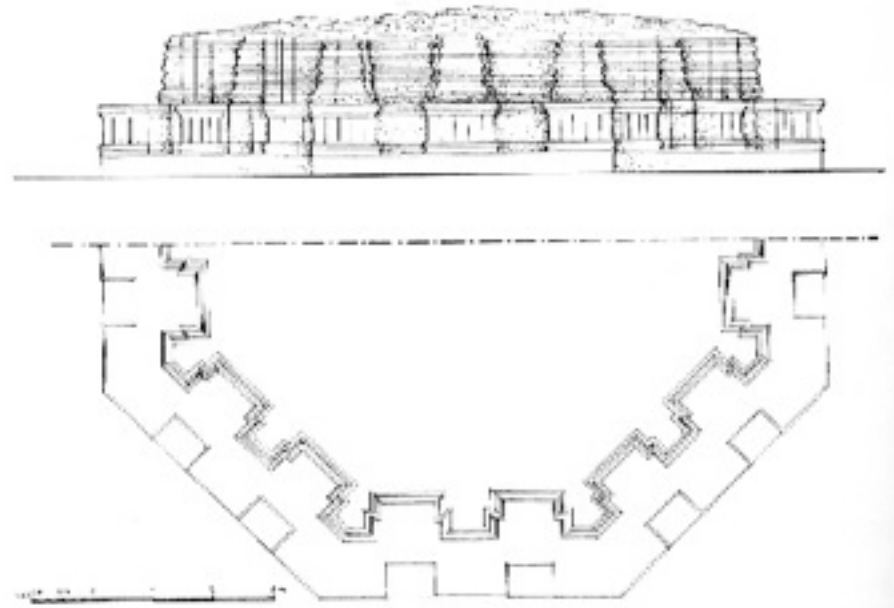
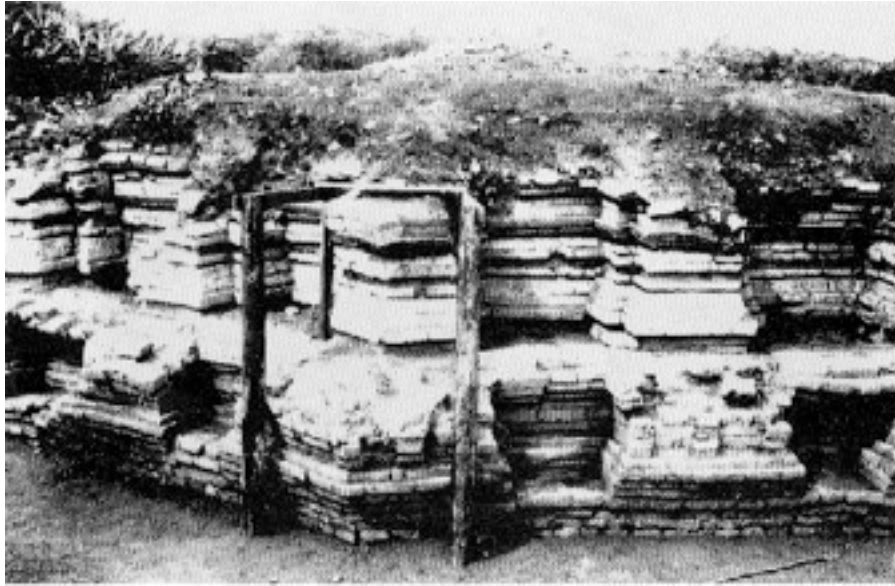
แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

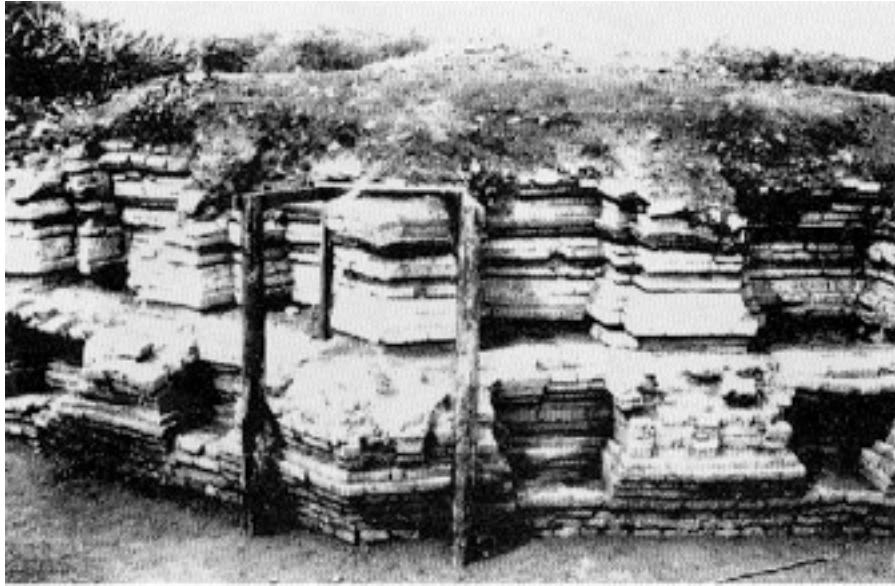
- ลักษณะเฉพาะก็คือ ความนิยมในการมีฐานบัวลาย และความนิยมในการทำฐานยกเก็จ ซึ่งทำให้ผนังอาคารเป็นช่องสวยงาม
- วัสดุที่ใช้ นิยมสร้างด้วยอิฐที่มีขนาดใหญ่ บางครั้งมีลวดลาย บางแห่งส่วนฐานใช้ศิลาแลง

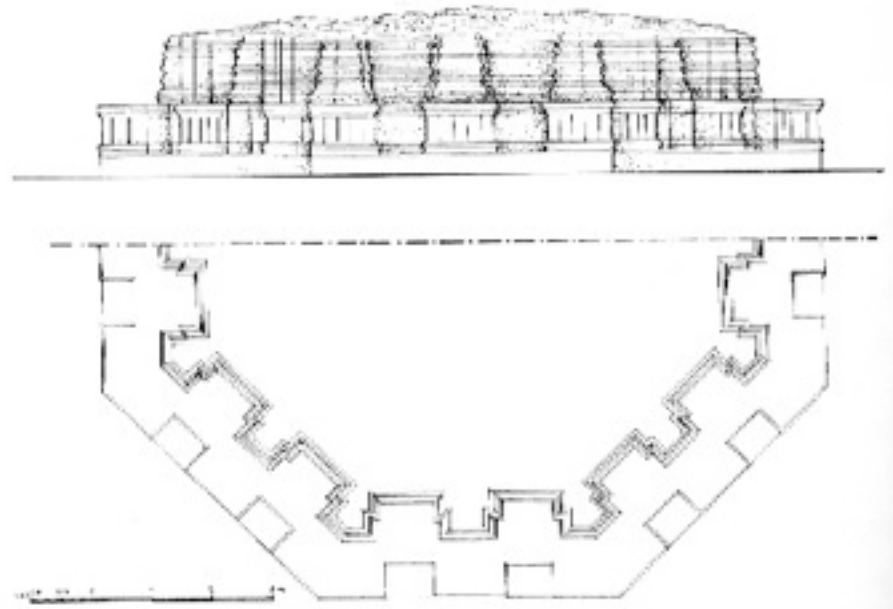
แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

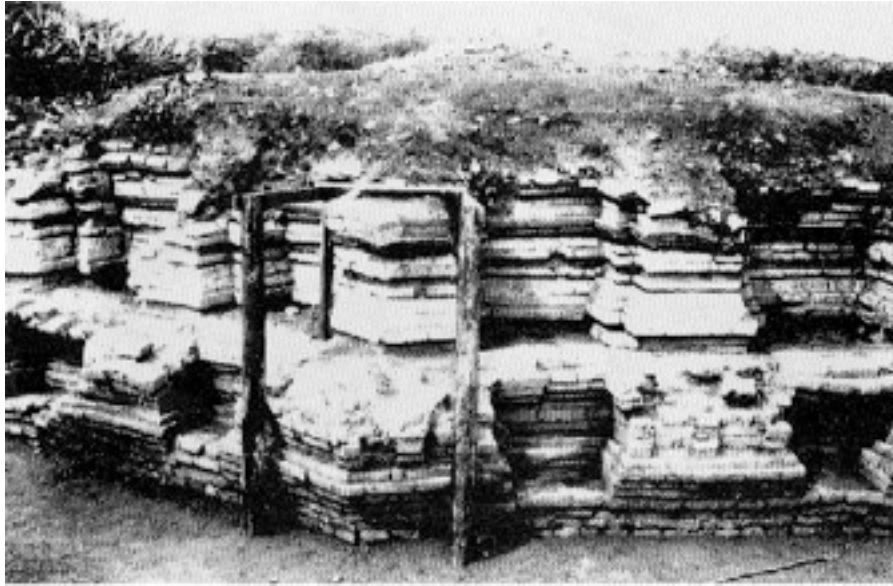
แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

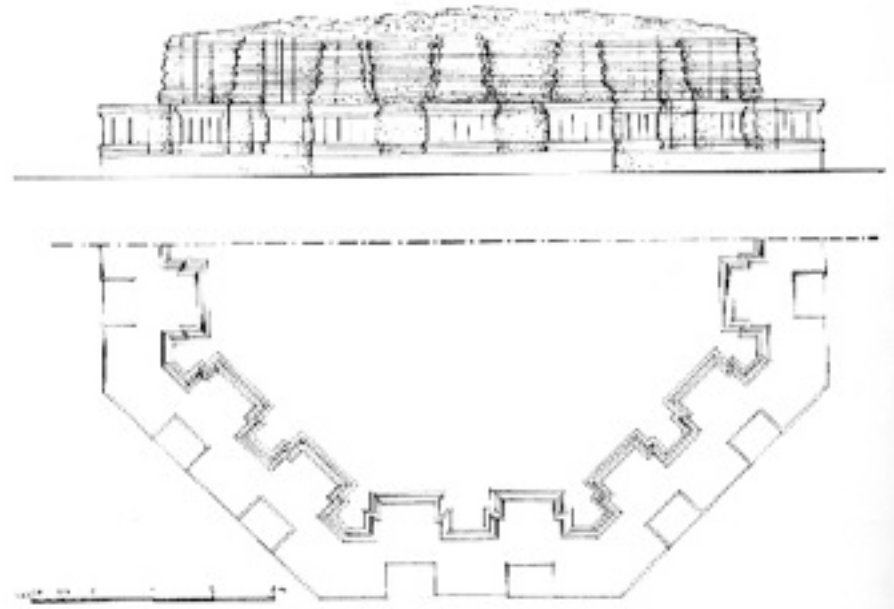
- เจดีย์หมายเลข 13 เมืองอุททอง

แผนผังและรูปทรงของสถาปัตยกรรม

- เจดีย์หมายเลข 13 เมืองอุทุม

ผังแปลเหลี่ยม แต่ละเหลี่ยมยาว 5 เมตรแบ่งเป็นช่อง
ซุ้มด้านละ 2 ช่อง ฐานชั้นบนเป็นฐานย่อมุม(ยก
เก็จ)ล้อมฐานชั้นล่าง

เจดีย์องค์สำคัญ

เจดีย์องค์สำคัญ

- เจดีย์ที่อยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่
 - เจดีย์จุลประโทน จ.นครปฐม
 - เป็นเจดีย์ที่สำคัญมากที่สุดองค์หนึ่ง มีการบูรณะใหญ่ ๓ ครั้ง
 - มีฐานเชิง ๑ ชั้นรองรับส่วนที่มีลานประทักษิณ มีบันไดทางขึ้นสี่ทิศ ราวบันไดทำเป็นรูปมกรคายวงโค้ง ปลายม้วนคล้ายศิลาปะลังกาศมัยอนุราชปุระ หน้าบันไดทางขึ้นมีแผ่นอิฐฉันทร์ครึ่งวงกลมประดับ แต่ไม่มีลวดลายอย่างที่อินเดียและลังกา
 - ถัดขึ้นไปประกอบด้วยฐานเชิงและฐานบัว ชั้นนี้เป็นฐานยกเก็จเพื่อให้เป็นช่องๆใช้สำหรับประดับประติมากรรม ส่วนเหนือขึ้นไปพังทลายลงมาแล้ว

เจดีย์องค์สำคัญ

- เจดีย์จุลประโทน
นครปฐม

เจดีย์องค์สำคัญ

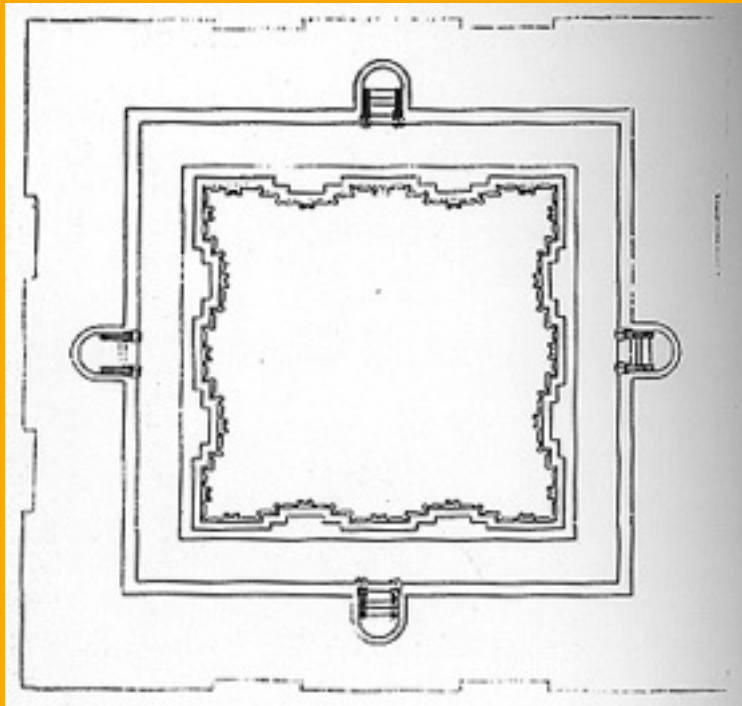

- เจดีย์จุลประโทน
นครปฐม

เจดีย์องค์สำคัญ

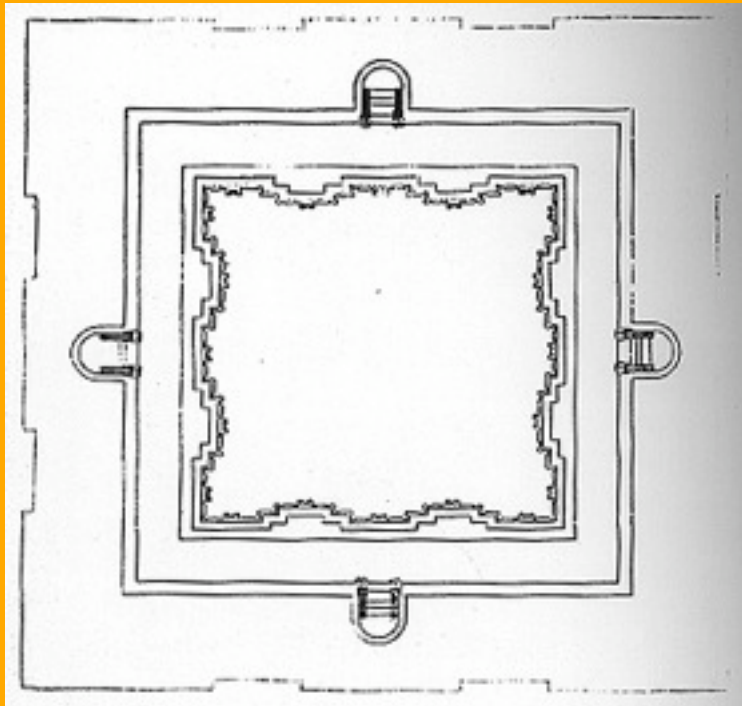
- แผนผังเจดีย์จุลประโทน

เจดีย์องค์สำคัญ

- แผนผังเจดีย์จุลประโทน

เจดีย์องค์สำคัญ

- แผนผังเจดีย์จุลประโทน

เจดีย์จุลประโทน

ชาดกเรื่องพญาช้างฉัตถันต์

เจดีย์องค์สำคัญ

- เจดีย์วัดพระเมรุ นครปฐม
 - ผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่ มีทางเข้าสี่ด้าน เหนือขึ้นไปเป็นลานประทักษิณ แต่ละด้านประดับด้วยพระพุทธรูปศิลาประทับนั่งห้อยพระบาทแบบยุโรป

เจดีย์องค์สำคัญ

- เจดีย์วัดพระเมรุ นครปฐม
 - ผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดใหญ่ มีทางเข้าสี่ด้าน เหนือขึ้นไปเป็นลานประทักษิณ แต่ละด้านประดับด้วยพระพุทธรูปศิลาประทับนั่งห้อยพระบาทแบบยุโรป

เจดีย์องค์สำคัญ

เจดีย์องค์สำคัญ

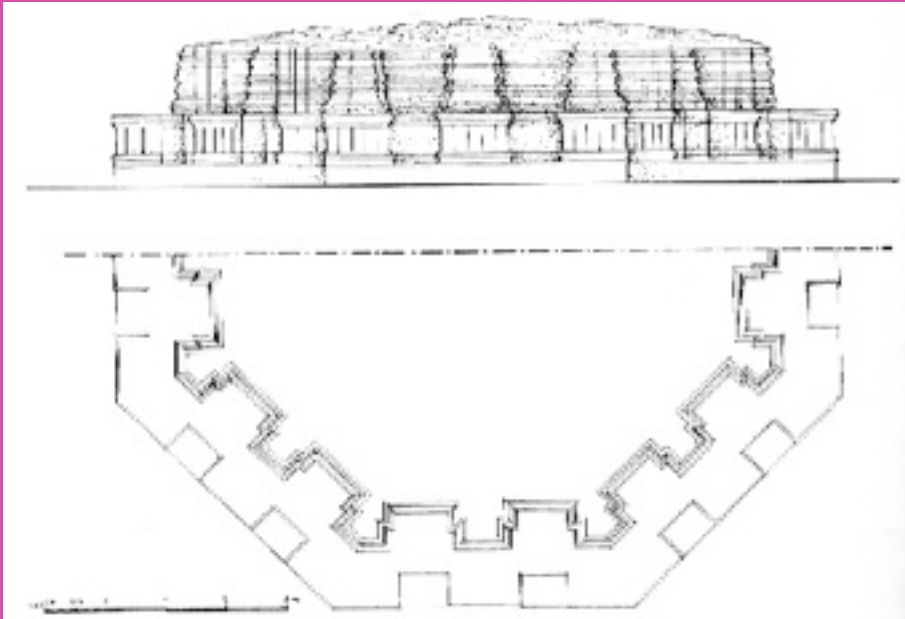
เจดีย์องค์สำคัญ

– อาคารที่มีผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า

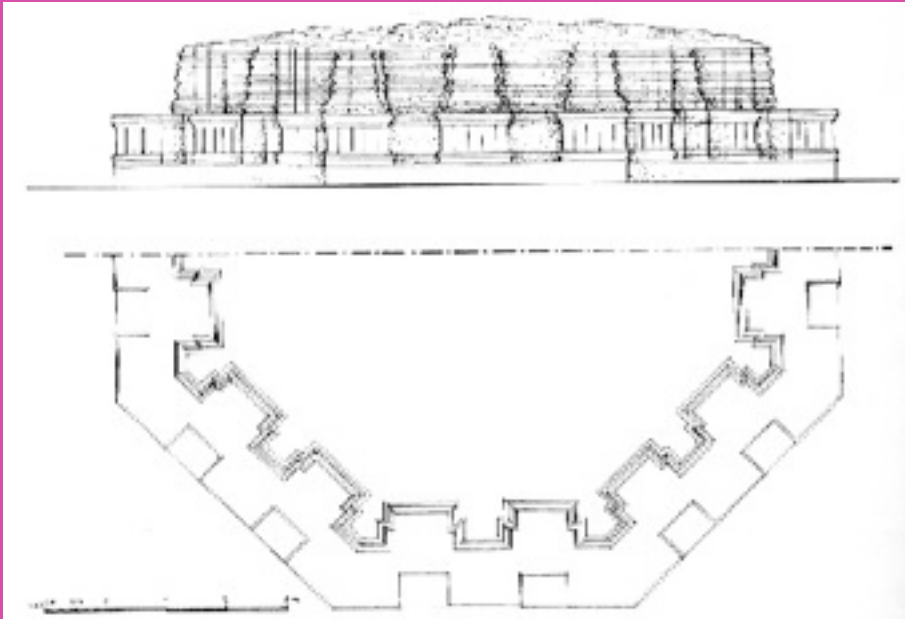
- วัดโขลง จ.ราชบุรี
- มีมุขยื่นออกมาด้านหน้าด้านเดียว ทำเป็นบันไดขึ้นไปชั้นบน อาคารประกอบด้วยฐานเจียง ฐานบัววลัย และส่วนท้องไม้เจาะเป็นช่องเล็กๆ
- ตัวอาคารผนังประดับด้วยเสาดัดผนัง เป็นช่องๆ เล็กสลับใหญ่ สำหรับประดับประติมากรรมรอบอาคาร

เจดีย์พังแปดเหลี่ยม

เจดีย์ผังแปดเหลี่ยม

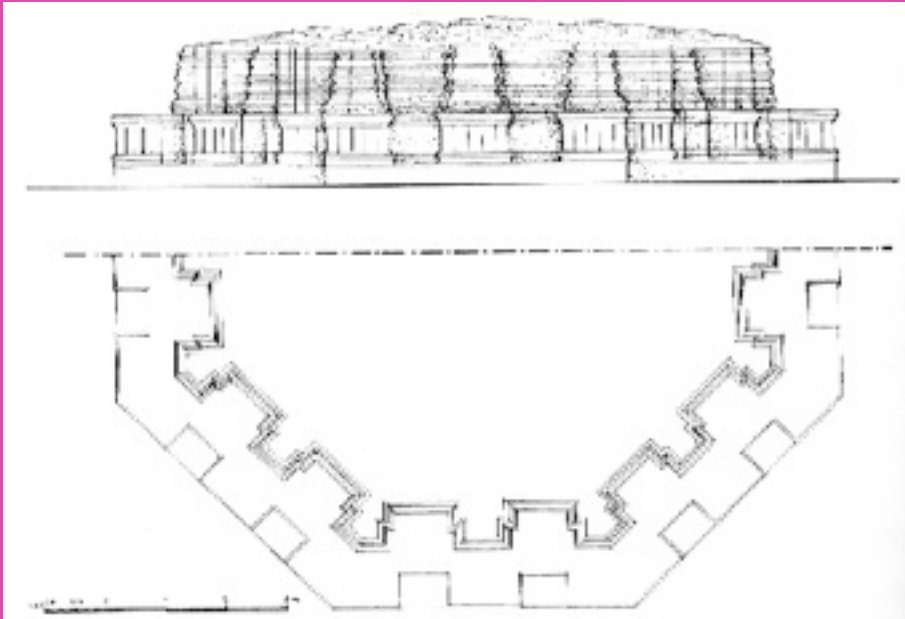
- เจดีย์หมายเลข 13 เมืองอุทอง
 - พบส่วนยอดของสถูป มีรูปร่างคล้ายหม้อน้ำ
 - รูปแบบเจดีย์ที่มีผังแปดเหลี่ยมนี้ น่าจะสัมพันธ์กับรัตนเจดีย์ที่วัดกุฎีดอน ลำพูน สมัยทวารวดี (ทวารวดีตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษที่ 17-18)

เจดีย์ผังแปดเหลี่ยม

- เจดีย์หมายเลข 13 เมืองอุทุม
– พบส่วนยอดของสถูป มีรูปร่างคล้ายหม้อน้ำ
– รูปแบบเจดีย์ที่มีผังแปดเหลี่ยมนี้ น่าจะสัมพันธ์
กับรัตนเจดีย์ที่วัดกุฎีดง ลำพูนสมัยทวารวดี
(ทวารวดีตอนปลาย ราวพุทธศตวรรษที่
17-18)

สถาปัตยกรรมสมัยทวารวดีที่ภาคอีสาน

- เสาหิน
 - คติการสร้าง
 1. เป็นคติตกทอดมาจากการไหว้ผีบรรพบุรุษ
ซึ่งอาจสืบทอดมาจากวัฒนธรรมหินตั้ง
ชาวอีสานโบราณบางท้องถิ่นไม่นิยม
ก่อสร้างศาสนสถานที่เป็นอาคารอย่างใน
ภาคกลาง แต่ใช้วิธีปักเสมาหินขึ้นเพื่อเคารพ
บูชา
 2. ปักเป็นหลักเขตเพื่อกำหนดบริเวณสถานที่
ศักดิ์สิทธิ์ คือกำหนดเขตพระอุโบสถหรือ
สถานที่ประกอบพิธีกรรมในพุทธศาสนา

สถาปัตยกรรมสมัยทวารวดีที่ภาคอีสาน

- เสาหิน
 - รูปร่างลักษณะ
 - แบบแท่งหินและแบบแผ่นหิน ความสูงต่างกัน ตั้งแต่ระดับเอวถึงเหนือศีรษะ
 - แบบที่มีลวดลายและไม่มีลวดลาย
 - แบบที่มีลวดลายอาจสลักเป็นรูปสถูป ภาพบุคคลหรือภาพเล่าเรื่อง

สถาปัตยกรรมสมัยทวารวดีที่ภาคอีสาน

- เสาหิน
 - แบบที่เป็นรูปสลุบตรงกลาง
 - แบ่งได้เป็นสองส่วน
 - ส่วนล่างมักสลักเป็นรูปหม้อน้ำ ส่วนบนเป็นรูปกรวยเปรียบเทียบกับส่วนยอดเจดีย์ที่พบในอีสานทั่วไป เช่น เจดีย์พระธาตุพนม

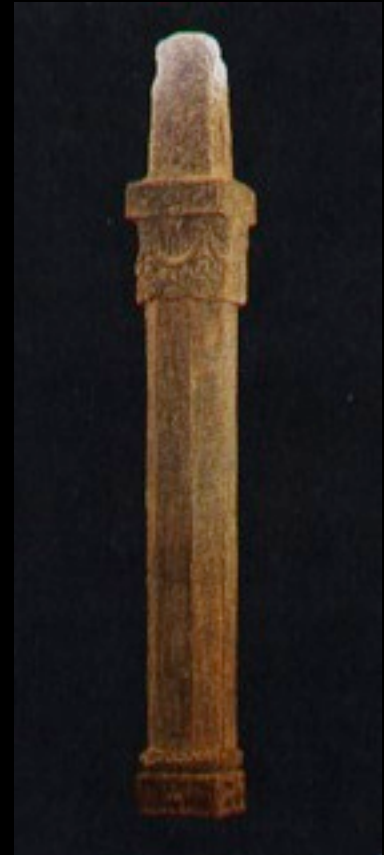

องค์ประกอบสถาปัตยกรรม

- ธรรมชาติพร้อมเท่านั้นและเสา
พบที่ อุโมง สุพรรณบุรี

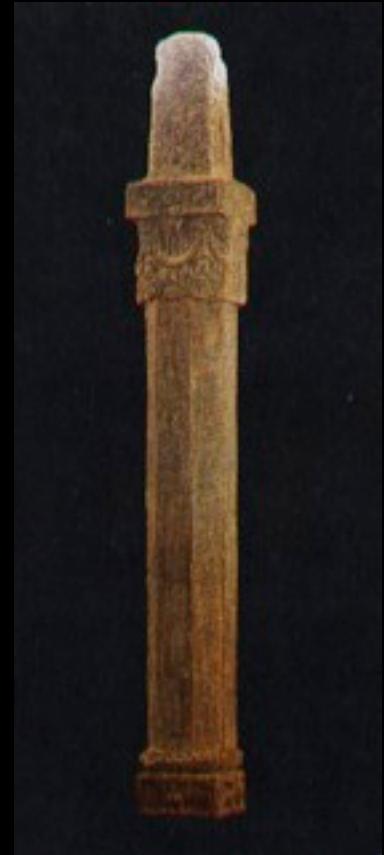
องค์ประกอบสถาปัตยกรรม

- ธรรมจักรพร้อมแท่นและเสา
พบที่ อุ้งทอง สุพรรณบุรี

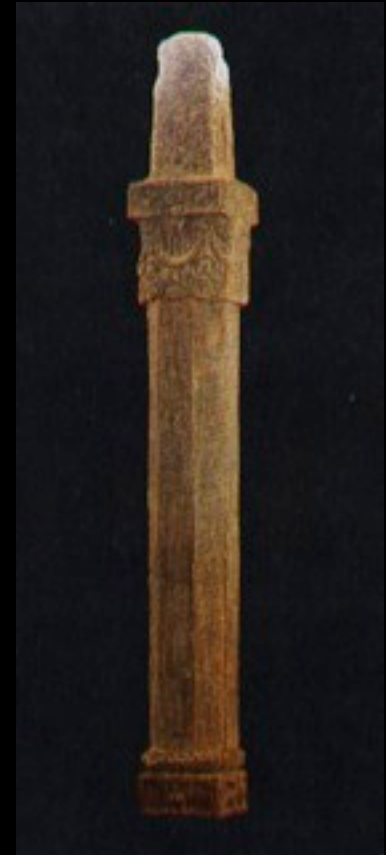
องค์ประกอบสถาปัตยกรรม

- ธรรมจักรพร้อมแท่นและเสา
พบที่ อุ้งทอง สุพรรณบุรี

องค์ประกอบสถาปัตยกรรม

- ธรรมจักรพร้อมแท่นและเสา
พบที่ อุ้งทอง สุพรรณบุรี

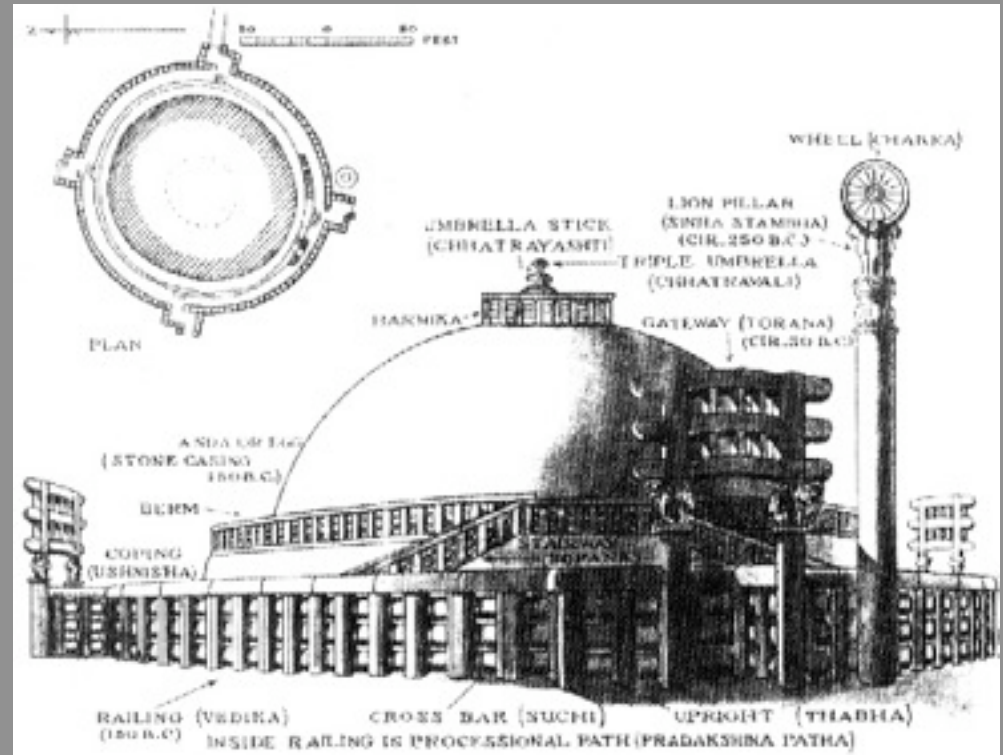
องค์ประกอบสถาปัตยกรรม

- ธรรมจักรพร้อมแท่นและเสา

องค์ประกอบสถาปัตยกรรม

- ธรรมจักรพร้อมแท่นและเสา

สถาปัตยกรรมหริภุญไชย ลำพูน เปรียบเทียบกับศรีลังกา